

Haur euskaldun txikien hiztegia azkar neurtzeko tresna

A tool to quickly assess young children's vocabulary in Basque

Maria José Ezeizabarrena¹, Aroa Murciano² eta Iñaki Garcia Fernandez³

¹UPV/EHU, Hizkuntzalaritza eta Euskal Ikasketak Saila, Elebilab ikerketa-taldea

²UPV/EHU, Didaktika eta Eskola Antolakuntza Saila, Elebilab ikerketa-taldea

³UPV/EHU, Gizarte Psikologia eta Portaera Zientzien Metodologia Saila, Elebilab ikerketa-taldea

mj.ezeizabarrena@ehu.eus

Laburpena

Kontsultako denbora-tarte mugatuan pediatrik kontuan izan ohi du haurrarekin batera kontsultara etorritako guraso/tutoreak haurrari buruz esaten diona. Izan ere, osasuneko profesionala izan ez arren, haurraren portaeraren lekuko eta behatzaile pribilegiatua izaten baita askotariko momentu eta egoeratan. Probetxuzkoa izan daiteke pediatriarentzat haurraren hizkuntza-trebetasunaz guraso/tutoreak kontatzen diona ere haurrak ulertzen eta esaten dakizkien (edo ez dakizkien) hitz askoren berri-emaile egokia izan daitekeen neurrian. Ezagutza hori jasotzeko estandarizatutako tresnak urriak dira, are gehiago euskaraz. Artikulu honetan 1-4 urte bitarteko haur euskaldunen euskarazko ezagutza lexikoa neurtzeko Komunikazio Garapena Neurtzeko Zerrenda edo KGNZ tresnaren bertsio laburren berri ematen dugu, guraso/tutoreek erraz eta azkar betetzeko diseinatutako hiru galdetegiren berri, alegia: KGNZ-1lab (8-15/24 hilabete), KGNZ-2lab (16-30 hilabete) eta KGNZ-3 (30-50 hilabete). Tresna estandarizatu horiek haur bakoitzaren hiztegi-ezagutza zein pertzentiletan dagoen jakiteko aukera ematen dute, hau da, haurrak bere adinkide gehienen pareko hizkuntza-garapena duen edo atzerapen-zantzuren bat erakusten duen. Pertzentil-taulak Euskal Herriko 8-50 hilabete bitarteko haur-lagin handi batean oinarrituta daude eta hilabete edo bi hilabetekako adin-talde bereko haurrekin alderatzeko aukera ematen dute. Bi haurren adibideak baliatu ditugu KGNZ-1lab tresnarekin jasotako emaitzak nola interpretatzen diren erakusteko.

Gako-hitzak: hiztegi aktibo, hiztegi pasibo, KGNZ galdetegia, euskara, guraso

Abstract

During the limited time of the consultation, pediatricians usually take into account what parents/caregivers accompanying the child tell them about their child, since without being health professionals, they are privileged observers and witness of the behaviour of their child in various moments and varied situations. Similarly, pediatricians may find useful what the parent/caregivers tell them about their child's linguistic skills, since parents can inform accurately of many words the child understands and says (or does not), without being linguists. Standardized tools for gathering this knowledge are scarce, and still more in Basque.

In this short article we present the short versions of KGNZ, the Basque Communicative Development Inventory instrument, three questionnaires developed for the measurement of lexical knowledge in

Basque of 1 to 4 year-olds, which were designed for parents/caregivers to complete easily and quickly: KGNZ-1lab (8-15/24 months), KGNZ-2lab (16-30 months) and KGNZ-3 (30-50 months).

These standardized tools make it possible to compare the lexical knowledge of each child with that of their peers and to see whether (s)he has a language development comparable to that of most of them, or whether (s)he shows signs of delay. The percentile tables, organized in one- or two-month age groups, are based on a large sample of children aged between 8 and 50 months gathered in the Basque Country. Examples from two children illustrate how the results obtained with the KGNZ-1lab tool are interpreted.

Keywords: expressive vocabulary, receptive vocabulary, CDI questionnaire, Basque, parents

1. Sarrera eta helburua

Haur guztiek ez dute hizkuntza adin eta modu berean garatzen, eta alde handiak daude adin bereko haurren artean. Euskaraz, beste hizkuntza askotan bezala, badira lehen urtea betetzerako 10 hitzetik gora esaten hasita dauden haurrak, baina gutxiengoa dira. Beste asko, berriz, ez dira kopuru horretara iristen hilabete batzuk beranduago arte. Gainera, hilabete gutxiko tartean urrats handiak egiten dituzte haur txikiek, eta aldaketa nabarmena antzematen zaie entzuten duten hizketa ulertzeko eta hizketan aritzeko trebetasunean. Adibidez, bigarren urtebetetzearen inguruan izaten dute haur askok hiztegiaren hazte nabarmenena, epe laburrean hitzik ia ez esatetik ehundaka hitz esaten hastera daraman garapen-urratsa. Baina aldaketa hori ez da abiada berean gertatzen haur guztiengan; batzuk egun edo aste gutxiren buruan izaten dute hiztegi-*leherketa* edo *eztanda* deiturikoa, hurrengo hilabeteetan mantsotzen dena. Beste batzuek, berriz, ezta dirik gabe, modu jarraituagoan, mantsomantso egiten dute lau urte betetzerako 500 hitzetik gorako hiztegia osatzeko bidea (1, 2).

Hizkuntza-arazorik ez duten adin bereko haurren artean alde handia badago ere, hizkuntza-arazoak dituzten haurrek beren adinkideak baino puntuazio baxuagoak izan ohi dituzte. Esaterako, eskola-adinean hizkuntza-arazoak dituztela antzematen zaien haurretariko asko beren adinekoak baino beranduago hasi ziren lehenengo hitzak esaten edota hitz-katez osatutako esaldiak osatzen. Hiztegia neurtzeak lagundu egiten du honelako galderei erantzuten: Normala ala kezkatzekoa da urte eta erdiko haur euskaldun batek bi izen bakarrik esaten jakitea? Eta bi urterekin? Eta bi urte eta erdirekin? Eta hirurekin, edo laurekin?

Gizakiak jaiotzetik du hizkuntza-gaitasuna, bizi osoan garatzen duena. Gaitasun horrek jaioberritan, haurtzaroan zein helduaroan duen garapen egokiak edo desegokiak eragin zuzena izaten du indibiduoaren nortasunean zein garapen kognitibo, sozial, fisiko eta mentalean. Hizkuntzarekin zerikusia duten nahasmendu asko oharkabean pasatzen dira gizartean, askotan baita pairatzen dituztenentzat ere. Portaera bitxi asko hizkuntza ahalmenekin lotu ordez, beste maila askotako ezintasunekin erlazionatu izan dira. Hitzak ahoskatzeko zailtasunak eta entzumen-urritasuna izaten dira haurren hizkuntza nahasmenduekin erlazionatutako sintoma nabarmenenak; sarritan, esku-hartze goiztiar egokiari esker zuzentzea/orekatzea lortu ohi da. Askotan, ordea, hizkuntzarekin lotura duten eta askoz ere beranduago arte antzematen ez diren nahasmenduak baina haurren hezkuntza eta bizitza soziala eta psikoafektiboa muga ditzaketanak. Nahasmendu horien artean aurkitzen da, adibidez, gero eta gehiago entzuten den dislexia, askotan lehen hezkuntzan irakurketaren praktika ohikotzearekin batera azaleratzen dena. Baina bada, idatzizkoan eragina izateaz gain, hizketa behar bezala ulertzeko edo nahi bezala hitz egiteko ezintasuna eragiten duenik ere. Egun euskaraz *Hizkuntza Garapeneko Nahasmendua* (HGN) esaten zaio, gaztelaniaz TEL (Trastorno Específico del Lenguaje) edo TDL (Trastorno del Desarrollo del Lenguaje) bezala ere ezagutzen denari. HGN oso hedatuta dago biztanlegoan, eta badira 30 haurretatik 2k HGN pairatzen dutela diotenak (3), bestela esanda, batez beste ikasgelako haur bat edo bi. Nahasmendu hori maiz dislexiarekin batera agertzen da, eta horrek diagnosi zailtasuna areagotzen du.

Hizkuntza arazoetan esku-hartzea ezinbestekoa eta oso eragingarria izan badaiteke ere (klinikoa eta hezkuntzakoa), osasun zein hezkuntza-arloko profesionalak diagnosi goiztiarrerako tresneriaren urritasunarekin egiten dute topo, eta horretxek bultzatu zituen lehenengoz EEBBko ingelesez eraturako MacArthur-Bates Communicative Development Inventories edo CDI izeneko galdetegi luze eta laburren egileak (4). Egun 100dik gora hizkuntzatarara egokituta dauden CDI galdetegien euskal bertsioek Komunikazio Garapena Neurtzeko MacArthur-Bates Zerrenda (KGNZ) izena dute (5). Tresna horiek estandarizatu ahal izateko, datu-bilketa handiak egin dira bakoitzarekin. Lagin handi horiek aukera eman dute, esaterako, 16 hilabeteko adin tartean zenbat haurrek (ehunekotan) zenbat hitz ezagutzen dituzten identifikatzeko. Emaitza horietan oinarritutako pertzentil-taulek, haur jakinak bere adinkideen gehiengoaren antzeko hiztegia (garapen normala) daukan erabakitzeko aukera ematen dute. Hamargarren pertzentila edo P10 erabili ohi da balizko garapen-atzerapena duten haurrak identifikatzeko erreferentzia bezala.

Mota bat baino gehiagoko galdetegiak daude euskarara egokitu eta estandarizatutako bost tresnen artean. Haietako bi galdetegi luzeak dira, 500 itemetik gorakoak: KGNZ-1 (8-15/24 hilabete) eta KGNZ-2 (16-30 hilabete). Gainerako hirurak, askoz ere laburragoak dira: KGNZ-1lab (8-15/24 hilabete), KGNZ-2lab (16-30 hilabete) eta KGNZ-3 (30-50 hilabete).

Artikulu honetako gai nagusia, galdetegi laburretako hiztegi-eskalak izango dira, bi helbururekin. Batetik, haur euskaldunen hizkuntza-garapena neurtzeko eta pediatriaren esparruan erabilgarriak diren hiru KGNZ galdetegi estandarizaturen berri ematea. Bestetik, (psiko-) hizkuntzalaritzako ikertzaileen eta pediatriako profesionalen arteko elkarlana proposatzea haur euskaldunen hizkuntza-arazoak ahalik eta modu egokienean hautemateko erabilgarriak diren tresnak garatu ahal izateko.

2. Material¹ eta metodoak

KGNZ tresnak gurasoek betetzeko galdera-zerrendak dira zeinetan 10 bat minutuko tartean beren haurra ezagutzen edota esaten hasita dagoen izenak, aditzak eta bestelako esamoldeak markatzea eskatzen zaien. Hiru galdetegi labur daude, adin tarte zehatzetarako diseinatutakoak eta eskala desberdinez osatuta daudenak (1).

- KGNZ-1lab (8-15/24 hilabete). Komunikazio-garapenaren bi alderdi neurtzen ditu:
 - Hiztegi pasiboa edo haurrak ulertzen dituen hitzak (90 hitz)
 - Hiztegi aktiboa edo esaten hasita dagoena (90 hitz)
- KGNZ-2lab (16-30 hilabete). Komunikazio-garapenaren 3 alderdi neurtzen ditu:
 - Hiztegi aktiboa (100 hitz)
 - Hitzak konbinatzen dituen (bai/ez)
 - MLU-3max (esaldien luzera)
- KGNZ-3 (30-50 hilabete). Komunikazio-garapenaren 5 alderdi neurtzen ditu:
 - Hiztegi aktiboa (120 hitz)
 - Hitzak konbinatzen dituen (bai/ez)
 - MLU-3max (esaldien luzera)
 - Morfologia (36 item)

1

KGNZ-1 eta KGNZ-2 (Garcia et al. 2011): <https://aldizkariak.ueu.eus/index.php/uztaro/article/view/4464>

KGNZ-3 (Garcia et al. 2014): <https://aldizkariak.ueu.eus/index.php/uztaro/article/view/4535>

Online bertsioak 2024. urtearen amaierarako prest egotea aurreikusten dugu.

- Egitura sintaktikoak (28 item)
- Kontzientzia metalinguistikoa (10 item)

KGNZ laburren puntuazio normatiboak kalkulatzeko Euskal Herri osoko 2.418 haurren datuak bildu ziren (KGNZ-1lab, 8-15 hilabete, n = 468; KGNZ-2lab, 16-30 hilabete, n = 926; KGNZ-3, 30-50 hilabete, n=1024). Hiru tresnak estandarizata daude (6, 7), eta hiru tresna horien ezaugarri psikometrikoak egokiak direla frogatuta dago, erabiltzen diren eskalak fidagarriak eta baliagarriak direla erakutsi ondoren (6,7).

Jasotako galdetegiek hilabetekako eskala lexiko eta gramatikalen pertzentil-etaulak kalkulatzeko ahalbidetu dute. Gainera, haurraren adinaz gain, neska/mutil izateak edo haurrak etxean entzuten duen euskara-kopuruak bere ezagutza lexiko aktibo eta pasiboan duten eragina neurtzeko aukera ere eman dute (8).

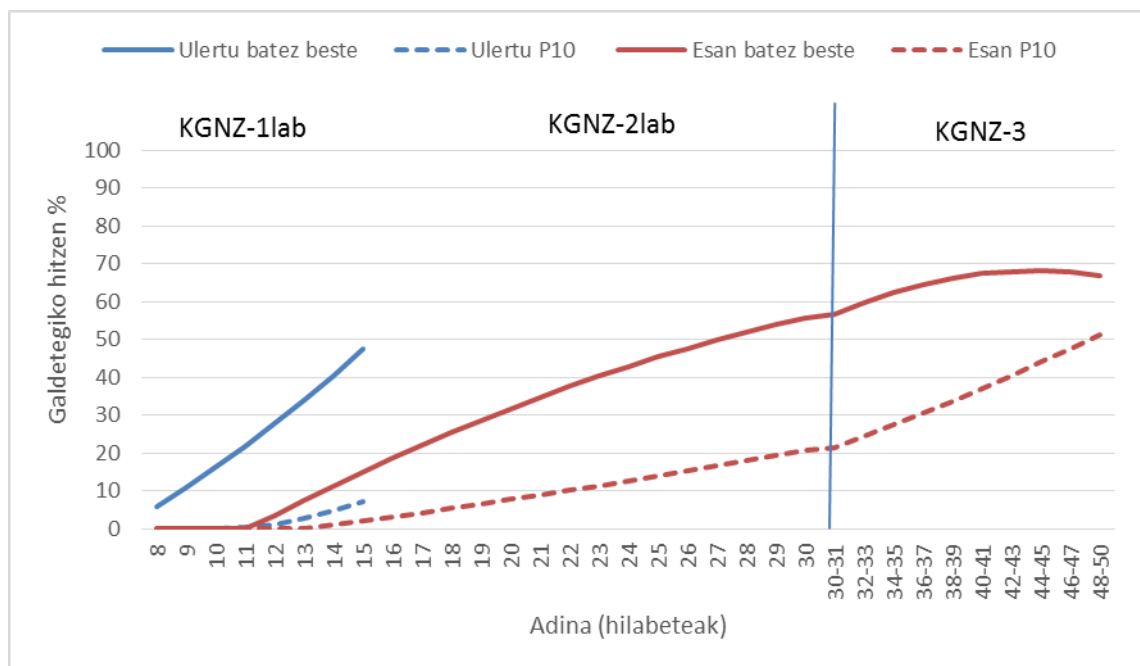
KGNZ tresnetan 10. pertzentilaren (P10) balioa hartu ohi da garapen motelaren erreferentzia-mugatzat. P10ren azpiko puntuazioak hartu izan dira balizko ebaluazio, jarraipen eta esku-hartze beharra duten haurren adierazgarritzat (9).

Hiru tresnetan dagoen eskala da hiztegiarena, eta hiztegi zerrendetako emaitzak aukeratu ditugu artikulu honetarako: 90 hitzeko hiztegi pasibo eta aktiboa (KGNZ-1lab), 100 hitzeko hiztegi aktiboa (KGNZ-2lab) eta 120 hitzeko hiztegi aktiboa (KGNZ-3).

3. Emaitzak

KGNZ laburrekin bildutako datuek 8-50 hilabete bitarteko garapena ikusteko aukera ematen dute (1. irudia) eta baita helburu diagnostikoarekin erabiltzen diren pertzentilak kalkulatzeko ere.

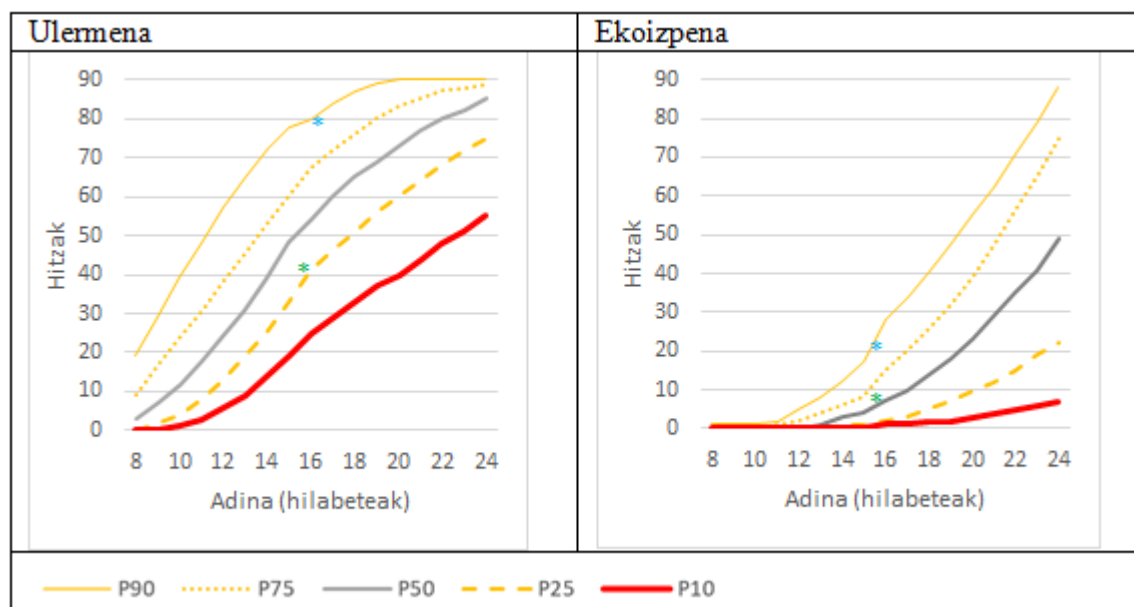
- 1. irudia.** Haur euskaldunek hiru KGNZ laburretako hitz-zerrendetatik ulertzen (hiztegi pasibo) eta esaten (hiztegi aktiboa) dituzten hitzen ehunekoak: batez besteko eta P10eko balio doituak, adin-taldeka. Ezeizabarrena, Garcia Fernandez eta Murciano (2024). Moldatua.

KGZ tresnek haur jakin batek adin jakinean duen komunikazio-gaitasuna baloratzeko aukera ematen dute. Momentu jakineko puntuazioa eta pertzentil-etaulak erabiliz, bere adineko haurren gehiengoaren balioetan, gorago edo beherago kokatzen den ikus daiteke.

Adibidez, 2. eta 3. irudietan ikusten den bezala M-k, 15 hilabeteko mutikoak, KGZ-1labeko 42 hitz ulertu eta 7 esaten ditu. N-k, 15 hilabeteko neskatok, berriz, 78 hitz ulertu eta 22 esaten ditu. Tresnak aukera ematen du bi haur horien komunikazio garapen lexikoa baloratzeko: M-ren hiztegi pasiboko puntuazioa 35. pertzentilean kokatzen da, eta 70.ean hiztegi aktiboaren kasuan. Hau da, bere adineko haurren %35ek berak baino hitz gutxiago ulertzen dituzte eta %70ek berak baino hitz gutxiago esaten dituzte. Alegia, bere adinerako garapen normala erakusten du, P10etik goragokoa, hizketan ulermenean baino P altuagoan kokatu arren. N, berriz, nahiko aurreratua datorrela esan daiteke, 90. eta 95. pertzentiletan kokatuta egonik, bere adinkide gehienek berak baino hitz gutxiago ulertu eta esaten baitituzte.

2. irudia. Haur euskaldunek KGZ-1lab eta KGZ-2lab galdetegiak lortutako puntuazioetako pertzentil nagusiak (P10, P25, P50, P75, P90) hiztegi pasiboan (ulertzen dituzten hitz kopurua) eta hiztegi aktiboan (esaten dituzten hitz kopurua), adinaren arabera. Hamabost hilabeteko bi haurren (M eta N) kokapena datu normatibo horietan-

*M mutikoa (15 hilabete): 42 hitz ulertzen ditu eta 7 esan

*N neskatok (15 hilabete): 78 hitz ulertzen ditu eta 22 esan

3. irudia. KGNZ-1lab tresnaren emaitzen fitxa.

EBALUAZIO-FITXA (KGNZ-1lab)		
Haurraren izena: M		
Haurraren adina: 15 hilabete		
M haurrak ulertzen dituen hitzak		
	Haurraren puntuazioa	Pertzentila
Gehienezko puntuazioa 90	42	35
M haurrak Haurrak esaten dituen hitzak		
	Haurraren puntuazioa	Pertzentila
Gehienezko puntuazioa 90	7	70
Haurraren izena: N		
Haurraren adina: 15 hilabete		
N haurrak ulertzen dituen hitzak		
	Haurraren puntuazioa	Pertzentila
Gehienezko puntuazioa 90	78	90
N haurrak Haurrak esaten dituen hitzak		
	Haurraren puntuazioa	Pertzentila
Gehienezko puntuazioa 90	22	95

4. Etabaida eta ondorioak

Hizkuntza-arazoaren inguruko profesionalak haur euskaldunen garapen-prozesua ebaluatzeko tresnen beharra aldarrikatu izan dute, eta gutxi dira, oraindik, euskaraz balioztatuta daudenak.

KGNZ laburrak haur euskaldunen komunikazio garapen goiztiarra neurtzeko tresna baliagarriak eta fidagarriak izanik, aukera ematen dute modu errazean haur euskaldun txikien hizkuntza-gaitasuna abiadura arruntean garatzen ari den ebaluatzeko (6, 7).

Hartara, garapen motela duten haurrak identifikatu eta konpentsazio neurriak ahalik eta azkarren jartzeko aukera eskaintzen dute. Etengabe berrikusten eta eguneratzen ari garen tresna hauek komunikazio garapenean eragina duten faktoreen eragina neurtzeko ere balio dute, hala nola, adina, sexua eta hizkuntza inputa. Hizkuntzalariak osasun-hezkuntza arloko profesionalekin lankidetzan aritzeak bultzada handia emango dio tresna hauen hobetzeari.

5. Eskerrak eta oharrak

Lan honetarako ezinbestekoa izan da milaka haur euskaldunen gurasoen borondatezko parte-hartzea, baita hainbat eta hainbat eskola eta haurtzaindegitarako irakasle-zaintzaile-arduradunen laguntza ere, guraso horiekin harremanetan jartzeko. Mila esker.

KGNZ taldeko Andoni Barreña, Margareta Almgren, Julia Barnes, Nekane Arratibel kideek eta ELEBILABeko taldekide eta laguntzaile ugariak ere zeregin garrantzizkoa izan dute ikerketa honetan.

Proiektuak iraundako denbora luzean babestu gaituzten erakundeei ere bihoazkie gure eskerrak, haien artean oraintxe laguntzen ari zaizkiguten Eusko Jaurlaritzari (IT1627-22), eta Euskal Herriko Unibertsitateari (UPV/EHU).

6. Erreferentzia bibliografikoak

1. Galián MD, Ato E, Carranza JA. Explosión del vocabulario infantil y primer lenguaje: una revisión. *Anales de Psicología*. 2010; 26 (2): 341-347.
2. Gutierrez-Mangado MJ, Ezeizabarrena M-J. Hotsetik hitzera: Nola bereganatzen dute hizkuntza haur euskaldunek? San Sebastian: Erein. 2022.
3. Norbury C.F, Gooch D, Wray C, Baird G, Charman T., Simonoff E., Vamvakas G. eta Pickles A. The impact of non-verbal ability on prevalence and clinical presentation of language disorder: evidence from a population study. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*. 2016; 57(11): 1247-1257. <http://dx.doi.org/10.1111/jcpp.12573>
4. Fenson L, Marchman VA, Thal DJ, Dale PS, Reznick JS, Bates E. *MacArthur Communicative Inventories: User's guide and technical manual*. Second Edition. Baltimore: Brookes Publishing. 2008.
5. Barreña A, García I, Ezeizabarrena M-J, Almgren M, Arratibel N, Olano I, Barnes J, Petuya A, Colina A. MacArthur-Bates komunikazio garapena neurtzeko zerrenda euskarara egokitua. Erabiltzaileentzako gida eta eskuliburu teknikoa. Eibar: Udako Euskal Unibertsitatea. 2008.
6. García I, Barreña A, Almgren M, Arratibel N, Barnes J, Ezeizabarrena M-J. MacArthur-Bates Communicatives Development Inventories tresnaren bertsio laburren egokitzapena euskarara: Komunikazio Garapena Neurtzeko Zerrendaren bertsio laburrak. *Uztaro*. 2011;79: 49-73.
7. García I, Barreña A, Ezeizabarrena M-J., Almgren M, Arratibel N. y Barnes J. Haur euskaldunen komunikazio-garapena neurtzen 30-50 hilabete bitartean: MacArthur-Bates CDI-III tresnaren euskal bertsioa. *Uztaro*. 2014; 88: 33-72.
8. Ezeizabarrena MJ, García I. Tres indicadores de exposición a la lengua y su efecto en la adquisición del léxico de una lengua minoritaria. *Rev Logop Foniatr Audiol*. 2023; 43 (2). <https://doi.org/10.1016/j.rifa.2022.04.003>

9. Mariscal S, López-Ornat S, Gallego C, Gallo P, Karousou, A, & Martínez M. La evaluación del desarrollo comunicativo y lingüístico mediante la versión española de los inventarios MacArthur-Bates. *Psicothema*. 2007; 19(2): 190-197.
10. Ezeizabarrena M-J, Garcia Fernandez I, Murciano A. Short versions of the Basque MacArthur-Bates Communicative Development Inventories (children aged 8–50 months). *Front. Commun.* 2024; 9:1406829. doi: 10.3389/fcomm.2024.1406829